

BEDRE LIV MED PARKINSON

Velkommen til 6. samling

- DAGENS TEMAER:
- Kognitive symptomer ved Parkinsons sykdom
- «Mat og prat»
- I hodet, eller i livet?

*Vi bare nevner
at våre kognitive evner
er blant det viktigste vi har
de hjelper oss å tenke, forstå og finne svar
selv på spørsmål vi ikke har*

*Men det er det lett å glemme
hvis det ikke er noen hjemme
på den annen side betyr det lite
hvis du er mer opptatt av å tro enn å vite*

Kognitive funksjoner – definisjon:

«Mentale funksjoner som har betydning for erkjennelse, tenkning og kunnskapservervelse»

Kognitive funksjoner – inndeling:

- **1. Hukommelse – umiddelbar og utsatt**
  - Verbal og visuell
- **2. Språk**
  - Benevning og ordflyt (fluency)
- **3. Oppmerksomhet**
  - Bevisst fokusering
  - Seleksjon av utvalgte sanseinntrykk for videre kognitiv bearbeiding
- **4. Eksekutive funksjoner**
  - Planlegging, problemløsning, oppgaveløsning og organisering
- **5. Visuospatielle funksjoner**
  - Evne til å oppfatte gjennom synet (rom og retningsans)

1. Hukommelse

Innkoding, bearbeiding, lagring og gjenhenting av informasjon

- **Korttidshukommelse (arbeidsminne)**
  - Arbeidsminne (huske et telefonnummer mens man slår det)
- **Langtidshukommelse** (gjenhenting av informasjon etter lengre tid; dager/uker/år)
  - **Prosedural hukommelse** - utføre automatiserte handlinger (sykle, gå fra stua til postkassa)
  - **Semantisk hukommelse** – kunnskap som er en del av kulturen, ikke knyttet til konkrete situasjoner
  - **Episodisk hukommelse** – hukommelse av konkrete situasjoner, spesifikke i tid og sted. Mest sårbar for endring hos normale eldre.

2. Språk

Evnen til å formulere setninger, finne riktige ord og føre en samtale forutsetter en velfungerende språkfunksjon.

3. Oppmerksomhet

- **Evnen til å fokusere tankene omkring et valgt tema; ”våkenhetsnivå”**
  - Vedvarende oppmerksomhet
  - Våken og mottakelig for stimulus/input over tid (se en film, lese bok, høre et foredrag)
- **Delt oppmerksomhet («mental fleksibilitet»)**
  - Være oppmerksom på/holde på med flere ting samtidig
- **Fokusert oppmerksomhet**
  - Konsentrere seg, opprettholde fokus uten å distraheres; ”årvåkenhet”; evne til å hindre forstyrrende stimuli

4. Eksekutive funksjoner

- Evne til problemformulering, planlegging og gjennomføring av oppgaver
- "Hjernens administrerende direktør" - styrer og regulerer vår atferd
- Velger ut de kognitive ferdighetene som skal til for å gjennomføre en plan og nå et mål
- Paraplybetegnelse som omfatter samspill mellom flere prosesser & funksjoner:

Arbeidsminne

Motivasjon

Initiering

Sekvensering

Planlegging

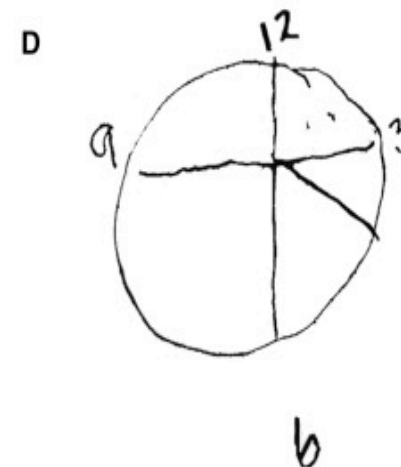
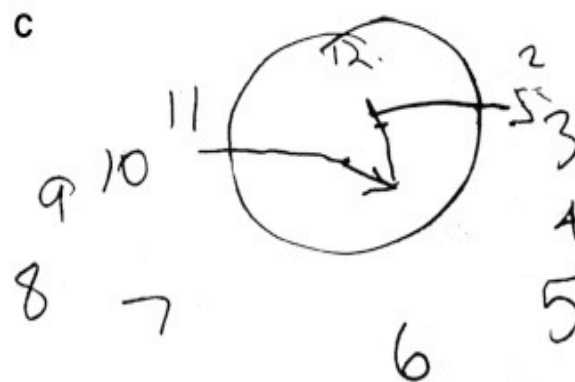
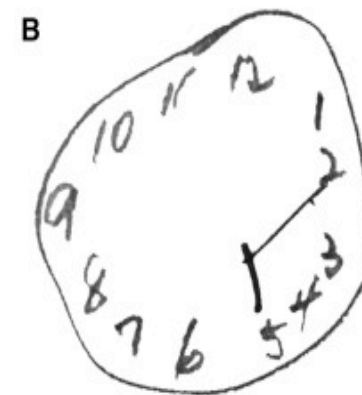
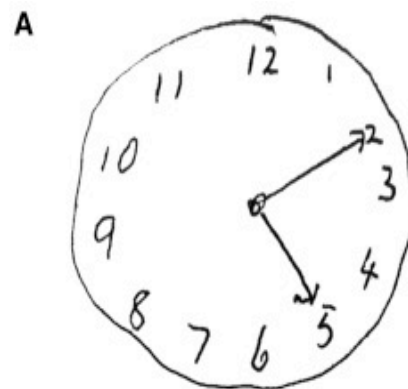
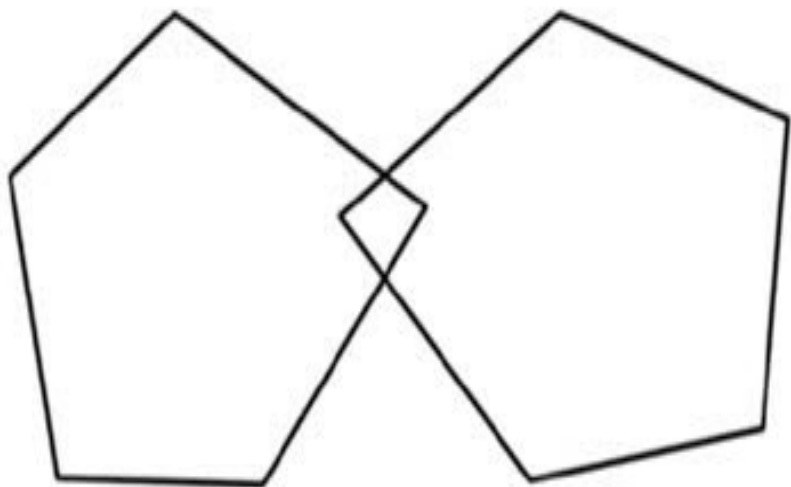
Fleksibilitet (veksle)

Inhibisjon/Impulskontroll

Problemløsning

5. Visuospatielle funksjoner

Evne til å oppfatte gjennom synet (rom og retningsans)

Kognitive symptomer ved Parkinsons sykdom:

Hvor omfattende er problemet?

- Utbredelse avhenger av hvilken målemetode man benytter
- Tidlig symptomdebut ("Early-Onset-Parkinson") har mindre risiko for alvorlige kognitive problemer
- Lette kognitive problemer (reduisert konsentrasjonsevne, redusert intellektuell utholdenhet, oppmerksomhetssvikt etc.) er vanlig også tidlig i forløpet

Hva kan påvirke kognitiv funksjon?

- Nevrologiske sykdommer som Parkinsons sykdom, MS, hjerneslag
- Bivirkning av enkelte typer medisiner
- Psykisk lidelser som depresjon og angst
- Søvnvansker
- Smerter
- Hodeskader
- Somatiske tilstander som gir slapphet og mangel på energi
- Rusmidler
- Stress
- Ernæringssvikt og mangeltilstander (f.eks. alvorlig B12 mangel)

Kognitiv svikt - inndeling

1. Subjektiv (selvopplevd) kognitiv svekkelse (SCD)
2. Mild kognitiv svikt (MCD)
  - Progressiv
  - Ikke progressiv
3. Delirium (akutt kognitiv svikt utløst av annen sykdom eller påkjenning)
4. Demens (kronisk)

1. Subjektiv (selvopplevd) kognitiv svekkelse

Tidlig i sykdomsforløpet forekommer ofte :

- redusert mental fleksibilitet:
  - Bruker lang tid på å hente seg inn igjen etter avbrytelser
  - Vanskeligheter med å ha flere baller i luften samtidig
- problemer med å opprettholde oppmerksomheten over tid:
  - «Faller ut» hvis hører på lange foredrag/undervisning
  - «miste tråden» i samtaler
  - «Hva leste jeg egentlig nå?»
- vanskeligheter med å konsentrere seg om andre ting (som å føre en samtale) mens man utfører mer "komplekse" motoriske oppgaver (f.eks kjører bil, går i terrenget, betjener tekniske instrumenter)

2. Mild kognitiv svikt (MCD)

- Bekymring for kognitiv svekkelse fra pasient, familie/venner/kolleger eller fra helsepersonell
- Kognitive tester viser svekkelse i en eller flere kognitive domener inkl. hukommelse, eksekutive funksjoner, oppmerksomhet, språk eller visuospatielle evner
- Fungerer uten hjelp i daglige aktiviteter (men kan være langsommere og gjøre mer feil enn tidligere)
- Ikke tegn til svikt av betydning i sosial eller yrkesmessig funksjon.
- **Trenger IKKE utvikle seg videre til demens**

3. Delir - akutt forvirring grunnet somatisk sykdom

- Ved nyoppstått somatisk sykdom hos eldre eller personer med svekket fysisk helse kan det oppstå en akutt forvirringstilstand.
- Dette gjelder spesielt ved innleggelse på sykehus grunnet ukjente omgivelser.
- Må ikke forveksles med «delirium tremens» som skyldes brå nedtrapping av alkohol hos personer med høyt alkoholinntak over tid.
- Forvirringstilstanden går over når den akutte sykdommen er behandlet og personen kommer tilbake til kjente omgivelser.

Repetisjon fra forrige samling:
Dagens viktigste budskap:

Ved rask forverring (over få dager) av Parkinson symptomer eller nyoppstått betydelig forvirring ,hallusinasjoner eller vrangforestillinger hos en person med Parkinsons sykdom må nyoppstått annen fysisk sykdom eller andre medvirkende tilstander utelukkes:

- Urinveisinfeksjon
- Lungebetennelse
- Dehydrering
- Overdosering av medisiner
- Hjerneblødning etter tidligere hodetraume (traumet kan være for flere uker siden)

4. Demens ved Parkinsons sykdom

- Problemer i minst 2 kognitive domener som i vesentlig grad påvirker funksjonen i dagliglivet
- Kan være fluktuerende oppmerksomhet
- Kan være assosiert med visuelle hallusinasjoner og vrangforestillinger
- Problemene må ha vart lenger enn 6 måneder

Vurdering av kognitiv funksjon uten tester er vanskelig

Vi feilvurderer ofte kognitiv funksjon:

- Overvurdering ved gode taleevner/stort ordforråd: reflekterer ikke nødvendigvis reell ordforståelse eller abstraksjonsnivå
- Undervurdering ved svak (verbal) formidlingsevne , redusert ansiktsmimikk, lav stemme, lang latenstid etc.

Hvordan måle kognitiv funksjon?

- **Observasjon** (funksjon i dagliglivet/på jobb/skole)
  - Informasjon fra personen selv
  - Informasjon fra familie, venner, kolleger
- **Kognitive screeningtester** hos fastlege eller nevrolog:
  - Mini Mental Status, klokketesten , oppmerksomhet- og tempotester etc.
- **Nevropsykologisk undersøkelse:**
  - Grundig kartlegging av alle kognitive funksjoner. Sjelden aktuelt ved Parkinsons sykdom fordi årsaken til kognitive symptomer er kjent

Generelle råd ved oppmerksomhetsvansker

- Gjør andre oppmerksomme på at de må snakke langsomt, tydelig og holde blikkontakt
- Forsøk å få til samtaler en til en – unngå helst viktige samtaler med mange deltagere
- Be om å få beskjeder og informasjon skriftlig og kortfattet
- Fjern forstyrrende elementer (f.eks. bakgrunnsstøy, rot)
- Gjør én oppgave av gangen
- Korte arbeidsøkter med hyppige pauser

Generelle råd ved hukommelsesvansker

- Bruk hjelpemidler:
  - Noter på mobilen/post-it lapper/kalender/husketavle på veggen, medisindosett, varsling på mobilen
- Sett av god tid til å gjøre ferdig oppgaver
- Gjør en oppgave ferdig av gangen
- Ha korte arbeidsøkter med hyppige pauser
- Unngå mange personer/distraksjoner rundt
- Strukturer omgivelsene
  - Ting på faste plasser , holde på rutiner

Generelle råd ved tempovansker

- Sett av god tid til alle aktiviteter
- Start forberedelser i god tid
  - Ha gjerne «sekken klar» kvelden før
- Repeter/øve på oppgaver som er vanskelige
  - gjør at ferdighetene blir automatiserte
  - ”frigjør” energi til andre oppgaver
- Gjør en ting av gangen
- Gjør oppgaver selv uten hjelp så lenge det er praktisk mulig

Generelle råd ved eksekutive vansker

- Repeter/øve på oppgaver som er vanskelige – gjerne sammen med andre
- Snakk om fremgangsmåter eller rekkefølge av handlinger
- Lag punktvisse lister for hvordan sammensatte oppgaver skal løses (f.eks. familiemiddag)
  - «Hva er første skritt, hvordan vil du starte».
- Strukturerende samtaler med andre kan hjelpe å lære strategier for problemløsning:
  - Hva er problemet, hvilke alternative løsninger har jeg”, prøve ut løsninger
- Lag timeplan for uken med når forskjellige aktiviteter skal gjennomføres.
- Sett av tid for forberedelser til aktiviteter og bestem når du skal begynne på disse:
  - Kl. 1230: Begynne å kle på seg , Kl. 1245: Gå hjemmefra , Kl. 1255: Fremme hos fysioterapeuten
- Benytt de hjelpemidler som finnes: Sett varslinger på telefon når du må begynne å forberede deg til en aktivitet.
- Ikke la ustrukturerte aktiviteter (f.eks surfing på internett) ødelegge for aktiviteter du ønsker å få gjort.
  - Ekstra viktig ved Parkinsons sykdom grunnet varierende grad av impulskontrollforstyrrelser

Generelle råd ved rom/retning/orienteringsvansker

- Gå samme ruten hver dag hvis går tur alene
- Reise på ferie/helgetur til samme sted for å unngå utfordringer med stadig nye omgivelser
- Sette lapp på WC-dør hvis stadig går feil om natten
  - Ev. tape piler på gulvet fra sengen til WC
- Trene sammen med pårørende
  - Gå tur og vær spesielt oppmerksom i kryss etc. hvor det er lett å gå feil
- Ha med mobiltelefon når går alene
  - Funksjonen «Find my Phone» kan være nyttig for pårørende.
- Kan være uforenlig med bilkjøring

Kognitiv trening

- Hjernens har evne til å reorganisere seg gjennom å danne nye nettverk eller gjennom nydanning av hjerneceller
- Studier viser at «kognitiv trening» har effekt på kognitiv funksjon ved Parkinsons sykdom.
- Trening av hjernen er sannsynligvis like viktig for kognitiv funksjon som fysisk trening er for motorisk funksjon.
- Hjernens trenes ved å aktiviseres i daglige gjøremål.
- Aktiviteter som krever vurdering, beslutninger og handling (f.eks. brettspill, diskusjoner) er bedre enn passive aktiviteter (se på TV)

Behandling av kognitiv svikt ved Parkinson sykdom

- **Ikke-medikamentelle tiltak**
  - Kognitiv trening
  - Kognitive hjelpemidler
  - Bistand fra familie , venner, hjemmesykepleie,
- **Moderne demensmedisiner kan**
  - Bedre kognitive ferdigheter
  - Bedre funksjonen i dagliglivet
  - Redusere tendens til hallusinasjoner
  - IKKE påvirke selve sykdomsprosessen som gir kognitiv svekkelse

Mat og prat:

Dagens tema for samtale:

- *Ofte er det vanskelig å være til stede i øyeblikket. Hva kan vi gjøre for å være mer til stede i øyeblikket og hva gjør det vanskelig?*